

การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของชาวบ้านด่าน
ตำบลสามแยก อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์*

AN ANALYSIS STUDY OF THE BELIEF ON THE KING NAGA ACCORDING TO
THERAVADA BUDDHIST PHILOSOPHY OF BAN DAN VILLAGERS,
SAMYAEK SUB-DISTRICT, LOENGNOTHA DISTRICT,
YASOTHON PROVINCE

พระครูสังฆรักษ์ ธนธณ กล้วยานธโม(ไชยสุริยงค์),
พระมหาสกล สุภรเมธี, พระใบฎีกา นรินทร์ สีเลโต³
Phrakrusangkharak Thanathon Kunlaynatummo(Chaisuriyong)¹,
Phramaha Sakol Subharamedhi², Phrabidika Narin Silatecho³
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด^{1,2,3}
Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus, Thailand.^{1,2,3}
Email : phrathon.chs9@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท
2) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวบ้านด่าน ตำบลสามแยก อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์
และ 3) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของชาวบ้านด่านตำบลสามแยก
อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์เป็นวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 15 รูป/คน
การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการเชิงพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1. พญานาคในพุทธศาสนาเถรวาท พบว่าพระพุทธรูปปางนาคปรกพญานาค
ออกเป็น 1,024 ชนิด แบ่งเป็น 4 ตะกูล ตะกูลวิรูปกษัตริย์ตะกูลเอราปักษ์ ตะกูลฉัพพัคคีย์
ตะกูลกัณหาโคตมะ พญานาคแบ่งตามสถานที่เกิด ได้ 2 แบบ คือ ที่เกิดได้เฉพาะในน้ำ ที่เกิดได้
เฉพาะบนบก 2. ความเชื่อเรื่องพญาของชาวบ้านด่าน พบว่าพญานาคเป็นสัตว์กึ่งเทพและมีฤทธิ์
สามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้ได้สมความปรารถนา มีการผสมผสานความเชื่อระหว่าง พุทธ-
พราหมณ์-ผี เป็นที่เคารพบูชาและได้รับการยกขึ้นเป็นเจ้าพิธีกรรมต่างๆ ส่งผลให้เกิดจริยธรรมชั้น
พื้นฐานในการสร้างความสามัคคีและสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับชุมชนเป็นอย่างดี 3. การวิเคราะห์
ความเชื่อในพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของชาวบ้านด่าน ตำบลสามแยก อำเภอลำดวน
จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ชาวบ้านด่านเชื่อในความมีอยู่ได้เป็นเหมือนเทพเจ้าและถูกยกขึ้นมาเป็น
สัญลักษณ์ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อจะนำไปสู่การสร้างคุณธรรมให้กับชุมชน และประเพณี
พิธีกรรมได้เป็นกลวิธีนำพาชาวบ้านเข้าสู่หนทางแห่งการปฏิบัติธรรมในพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ : 1. ความเชื่อ 2. พญานาค 3. พุทธปรัชญาเถรวาท 4. ชาวบ้านด่าน

ABSTRACT

The objectives of this research article were :1) to study the belief in the King Naga according to Theravada Buddhist philosophy, 2) to study the belief on the King Naga of the Bandan villagers, Samyaek Sub-district, Loengnoktha District, Yasothon Province and 3) to analyze the Belief on the King Naga according to Theravada Buddhist Philosophy of Bandan Villagers, Samyaek Sub-District, Loengnoktha District, Yasothon Province. It was a qualitative research by interview. The sample group consisted of 15 persons. Data analysis was done using descriptive methods.

The results of research found that : 1. The King Naga in Theravada Buddhism, it was found that Buddhism divided the Naga into 1,024 species, divided into 4 families, the Wirupakkha family, Erapaktha family, Chapayaputta family, Kanhakhotoma family. The King Naga can be divided into 2 types according to their place of birth. They can only be born in water. born only on land. 2. The belief on the King Naga of the Ban Dan villagers found that the King Naga is a semi-divine animals and have the power to inspire things to fulfill desire. There is a mix of beliefs between Buddha-Brahmin-Ghost. It is worshiped and has been raised as a master of various ceremonies. This results in the basic ethics of building unity and building solidarity in the community as well. 3. An analysis of the Belief on the King Naga according to Theravada Buddhist Philosophy of Bandan Villagers, Samyaek Sub-District, Loengnoktha District, Yasothon Province, it was found that the Bandan villagers believed in the existence. It was like a god and was raised as a symbol in various rituals in order to lead to the creation of morality for the community and traditional ceremonies have been a way to lead villagers to the path of Dharma practice in Buddhism.

Keywords : 1. Belief 2. The King Naga 3. Theravada Buddhist Philosophy 4. Ban Dan Villagers

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ความเชื่อเกี่ยวกับตำนานพญานาคมีปรากฏมาก่อนสมัยพุทธกาลแล้ว สืบค้นได้ว่ามีต้นถูกต้องตรงกันกับภาษาไทยกำเนิดมาจาก อินเดียได้ ด้วยเหตุจากภูมิประเทศทางอินเดียได้เป็นป่าเขา จึงทำให้มีอยู่ชุกชุม และด้วยเหตุที่งู นั้นมีลักษณะทางกายภาพ คือ มีพิษร้ายแรง งูจึงเป็นสัตว์ที่มนุษย์ให้การนับถือว่ามีอำนาจ ชาวอินเดียได้จึงนับถืองูด้วยเชื่อว่างูใหญ่มีหงอน หรือพญานาค หรือนาคนั้น ถือเป็นสัญลักษณ์ แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีอำนาจวาสนา และนาคยังเป็นสัญลักษณ์ของบันได สายรุ้งสู่จักรวาล พญานาคยังเป็นเทพเจ้าแห่งท้องน้ำ บางแห่งก็ว่าเป็นเทพเจ้าแห่งฟ้ามักเรียกกันว่าพญานาคของพวคนาค และยังมีชื่อที่เรียกกันเป็นอย่างอื่น เช่น ภูซังค์ วาสูกี อนันตนาคร หรือ เศษนาค (อนันตนาคราช) เป็นต้น ในสมัยพระสมณโคตมบรมพุทธะก็มีเรื่อง

นาคมาเกี่ยวข้อง หลายครั้ง เช่น ในอดีตกาลทศชาติปางภริทตตงค์พระโพธิสัตว์ยังได้เคยถือกำเนิดเป็นนาค ชื่อ ทตตกุมาร บิดาชื่อธรรฐ เป็นพญานาค มารดา ชื่อสมุทททา เป็นมนุษย์ คือ เป็นธิดาท้าวพรหมทัต กรุงพาราณสี ทตตกุมารได้ขึ้นมาบำเพ็ญเพียรรักษาศีลบนฝั่งแม่น้ำยมุนา แล้วถูกอาสัณพายนน์ หมองจับตัวไป (พีรพล พิสนพงศ์, 2550)

พญานาคมีปรากฏหลายแห่งทั้งในพระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์สำคัญของพระพุทธศาสนาเถรวาทและอรรถกถาตั้งต่อไปนี้ เช่น ในวินัยปิฎก มหาวรรค กล่าวถึงมัจฉลินทนาคราช ความว่าครั้งล่วง 7 วัน พระผู้มีพระภาคทรงออกจากสมาธินั้น เสด็จจากควงไม้ชปาสนิโครธ เข้าไปยังต้นไม้มัจฉลินท แล้วประทับนั่งด้วยบัลลังก์เดียว เสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้มัจฉลินทตลอด 7 วัน ครั้งนั้น เมฆใหญ่ในสมัยมิใช่ฤดูกาลตั้งขึ้นแล้ว ฝนตกพรำเจือด้วยลมหนาว ตลอด 7 วัน มัจฉลินทนาคราชออกจากที่อยู่ของตน ได้แหวกวงพระกายพระผู้มีพระภาคด้วยชนด 7 รอบ ได้แผ่พังพานใหญ่เหนือพระเศียรสถิตอยู่ด้วยหวังใจว่า ความหนาว ความร้อนอย่าเบียดเบียนพระผู้มีพระภาค สัมผัสแห่งเหลือบ ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลาน อย่าเบียดเบียนพระผู้มีพระภาค ครั้นล่วง 7 วัน มัจฉลินทนาคราชรู้ว่า อากาศปลอดโปร่งปราศจากฝนแล้ว จึงคลายชนดจากพระกายของพระผู้มีพระภาค จำแลงรูปของตนเป็นเพศมาณพ ได้ยื่นประคองอัญชลีถวายมนัสการพระผู้มีพระภาค ทางเบื้องพระพักตร์พระผู้มีพระภาค ในอรรถกถาพระวินัย สมันตปาสาทิกา มหาวีรกรรมคณนา นามว่า ในการอรรถกถาบายพระพุทธคุณ บทว่า “ปฐิสทมมสารถิ” พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นที่ทรงพระนามว่า ปฐิสทมมสารถิ เพราะอรรถกถาเคราะห์ว่ายังบุรุษผู้พอจะฝึกได้ให้แล่นไป มีอธิบายไว้ว่ายอมฝึก คือแนะนำ สัตว์ดิรัจฉานตัวผู้ก็ดี มนุษย์ผู้ชายก็ดี อมนุษย์ผู้ชายก็ดี ผู้ที่ยังมิได้ฝึก ควรเพื่อจะฝึกได้ ชื่อว่าปฐิสทมา ในคำว่าปฐิสทมมสารถินั้น แม้สัตว์ดิรัจฉานตัวผู้มีอาทิอย่างนี้ คืออปลาลนาคราช จุโพนนาคราช มโพนนาคราช อัคคิสิขนาคราช ชุมสิขนาคราช อาลวาฬนาคราช ช้างชื่อธนบาลก

อันพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงฝึกแล้วคือทรงทำให้สิ้นพยศแล้วให้ตั้งอยู่ในสภาวะและศีลทั้งหลาย อรรถกถาปาสราสีสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก เล่ม 1 ภาค 2 หน้าที่ 456 ได้กล่าวถึงพญานาคไว้ว่า เมื่อพระโพธิสัตว์เสด็จไปยังริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราแล้ววางเถาทองไว้ริมฝั่งลงสร้งน้ำ เสด็จขึ้นแล้ว ทรงปั้นข้าวมธุปายาสจำนวน 49 ก้อน เสวยข้าวมธุปายาสแล้วทรงเสี่ยงทายว่า ถ้าเราจะเป็นพระพุทธเจ้าวันนี้ ขอเถาทองลอยทวนกระแสน้ำดังนี้แล้วทรงเหวี่ยงเถาไป เถาถาก็ลอยทวนกระแสน้ำแล้วหยุดหน่อหนึ่ง เข้าไปสู่ภพของท้าวกาฬนาคราช วางทับเถาของพระพุทธเจ้า 3 พระองค์ (พระมหาบุญไทย ปุณณมโน, 2549) ความเชื่อของชาวไทยเกี่ยวกับพญานาคโดยส่วนใหญ่จะเชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์กึ่งเทพมีอิทธิฤทธิ์ศักดิ์ดานภาพ สามารถเนรมิตร่างกายเป็นมนุษย์ชายและหญิงได้ ทั้งยังมีความเชื่อว่าพญานาคนั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งสายน้ำ เป็นผู้พิทักษ์รักษาและเป็นสัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ในด้านการสร้างความสามัคคีปรองดอง สงบสันติ สุขในสังคม นอกจากนั้นพญานาคมีอิทธิพลในด้านต่างๆ (จิตรกร เอ็มพันธ์, 2545) คือ ด้านศิลปกรรม อิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคกับงานศิลปกรรมจะมีปรากฏโดยทั่วไป โดยมีความเชื่อว่า พญานาคเป็นสัญลักษณ์ของความมีพลังอำนาจที่ยิ่งใหญ่สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ เมื่อกล่าว เมื่อพบเห็นแล้วทำให้จิตใจสงบร่มเย็น ด้วยเหตุดังกล่าว ได้เกิดการถ่ายทอดจากความเชื่อเข้าสู่งานศิลปกรรมไทยในแขนงต่างๆ เช่นสถาปัตยกรรม และพญานาคเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ มีคตินิยมที่ว่าเป็นสัญลักษณ์ของความยิ่งใหญ่ ทำให้ผู้พบเห็นรู้สึกสงบร่มเย็นทำให้เกิดความสุข (วิษณุ ยะโสภณ, 2561)

ถ้าเปรียบแม่น้ำโขง เป็นเหมือนเส้นเลือดใหญ่ ดินแดนอีสานก็ประดุจดังหัวใจของภูมิภาค เพราะภาคอีสานเป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญอันเต็มไปด้วยร่องรอย หลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่พร้อมจะพลิกให้เห็นโฉมหน้าแท้จริงของประวัติศาสตร์ไทยและภูมิภาคอาเซียนหนึ่งในร่องรอยและหลักฐานที่สำคัญดังกล่าวนี้ได้แก่ “สัญลักษณ์แห่งนาคร” (naga symbol) ซึ่งนอกจากจะมีความยังมีการเชื่อมโยงความเชื่อพญานาคระหว่างพุทธและพราหมณ์และ เชื่อมโยงกับกลุ่มชนที่เป็นผู้ตั้งรกรากและสร้างอารยธรรมแถบลุ่มแม่น้ำโขงแล้วยังเป็นลัทธิหนึ่งในศาสนา (ลัทธิบูชานาคร) ดังที่ปรากฏในตำนานและพงศาวดารต่างๆ ในอุษาคเนย์ เช่น ตำนานอุรังคธาตุ นั้นมีความเป็นมาและถิ่นที่อยู่เป็นสัดส่วนในภพหนึ่งต่างหาก จะมีเป็นบางครั้งที่มีมนุษย์สามารถมองเห็นได้ พญานาค เป็นทั้งเอกลักษณ์ของความดี และความไม่ดี และการแสดงออกของความเชื่อในรูปแบบของพิธีกรรม จากการประมวลความรู้และบูรณาการทางความคิดพบว่า พญานาคมักปรากฏอยู่ใน “ลัทธิความอุดมสมบูรณ์” ของสังคมวัฒนธรรมอีสาน ถูกผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพุทธศาสนาในเรื่องสวรรค์และนรก นอกจากนี้ยังพบว่า ระบบสัญลักษณ์ของพิธีกรรมมีความหมายที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติ (วีเชียร นามการ, 2554) ประการสำคัญที่สุดของพิธีกรรมนี้ ทำให้ผู้ที่อยู่ในหมู่บ้านได้มีโอกาสพบปะกันก่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่นทางสังคมไทย (ยมโดย เฟื่องพงศา, 2521) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของครุฑและนาครตลอดจนวรรณคดีสันสกฤตจะมีกำเนิดจากพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียวกัน คือ พระกัศยปพระราชบิดี แต่ทั้งสองฝ่ายก็เป็นปฏิปักษ์ต่อกันเพราะเป็นลูกต่างมารดา กัน ครุฑได้พรจากพระวิษณุให้เสพนาครเป็นภักษาหารได้ยกเว้นนาครเพียงบางตัว ส่วนคดีของปรัชญาพุทธศาสนาเชื่อว่ากรรมแห่งครุฑและพญานาคเป็นเครื่องกำหนดไว้สองฝ่ายเป็นปฏิปักษ์ต่อกัน และความสัมพันธ์ระหว่างพญานาคกับมนุษย์ พญานาคในชาดก พญานาคในพระพุทธศาสนา ลักษณะ พญานาคและนาครโลก พญานาคแห่งลุ่มน้ำโขง พญานาคมีจริงหรือไม่ บั้งไฟพญานาค เป็นการศึกษาความเชื่อเรื่องนาครหรืองูของผู้นับในภูมิภาคอุษาคเนย์ และว่าด้วยนิทานปรัมปราที่ผูกขึ้นเป็นเรื่องราวและ ได้นำกรอบแนวความคิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมทางมนุษย์ และเป็นสัญลักษณ์ของเจ้าแห่งดินและน้ำ “พญานาคเป็นลัทธิทางศาสนาของระบบความเชื่อดั้งเดิม”

ความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนบ้านดำนัน เราจะพบเห็นได้จากศิลปะที่อยู่ตามวัดในชุมชนไม่ว่าจะเป็นรูปปั้นหน้าโบสถ์ บันไดขึ้นสู่วัดในพุทธศาสนา ภาพเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง กับศาสนา พุทธอีกมากมาย พญานาค เป็นสัตว์มหัศจรรย์ ที่มีคุณสมบัติพิเศษ คือ มีอิทธิฤทธิ์ และมีชีวิตใกล้เคียงกับคน พญานาค สามารถแปลงกายเป็นคนได้ความสำคัญของพญานาคที่มีต่อพระพุทธศาสนาที่กล่าวมานี้ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง เรื่องการวิเคราะห์ความเชื่อในพญานาคของชาวบ้านดำน ตำบลสามแยก อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ในทัศนะทางอภิปรัชญา เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของพญานาคที่มีต่อพระพุทธศาสนาและเพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพญานาคในมุมมองของอภิปรัชญาทั้งยังใช้เป็นข้อมูลในการอ้างอิงสำหรับผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับพญานาคต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาความเชื่อในพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

2.2 เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวบ้านดำน ตำบลสามแยก อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

2.3 เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อในพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของชาวบ้านตำบลสามแยก อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

3.1 ทำให้ทราบเรื่องพญานาคที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาท

3.2 ทำให้ทราบความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในชุมชนชาวบ้านตำบลสามแยก อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

3.3 เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของชาวบ้านตำบลสามแยก อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ(Quality Research) ศึกษาเอกสาร(Documentary Research) และการสัมภาษณ์เพื่อให้สัมพันธ์ตรงกับหัวข้อที่ตั้งเอาไว้ให้มากที่สุด โดยแบ่งขั้นตอนของการดำเนินการวิจัยออกได้ดังนี้

1. สืบหาเอกสารและรวมข้อมูล จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังนี้ 1)ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500 และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2539 เลือกรวบรวมเฉพาะเล่มที่เกี่ยวข้อง 2)เอกสารวิทยุ ยะโสธร, “ประวัติพญานาค” เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2561, หน้า 1-2 ได้แก่ งานวิทยานิพนธ์ของนักวิชาการร่วมสมัย เอกสารงานวิจัย บทความและสิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ที่เผยแพร่บนอินเทอร์เน็ต ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย 3)เก็บข้อมูลต่างๆ ในความเชื่อเรื่องพญานาคอย่างละเอียด และสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากประชากรกลุ่มเป้าหมาย 15 รูป/คน สัมภาษณ์ผู้รู้และผู้มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อพญานาคในชุมชนบ้านตำบลสามแยก อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร

2. เครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นการสนทนาร่วมมีจุดมุ่งหมายระหว่างผู้สัมภาษณ์ (Interviewer) กับผู้ให้สัมภาษณ์ (Interviewee) จะได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย และข้อมูลจากสภาวะแวดล้อมที่ได้จากการสังเกตในการนำมาใช้เป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาเพื่อสรุปผลการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการดังนี้ 1)นำหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูฏา ถึง เจ้าคณะอำเภอเลิงนกทา-ไทยเจริญ ฝ่ายธรรมยุตและฝ่ายมหานิกาย และเจ้าอาวาสวัดสุมงคลารามชาวบ้านตำบล และ ผู้ใหญ่บ้าน ทั้ง 4 หมู่บ้าน กำนัน ตำบลสามแยก องค์การบริหารงานส่วนตำบลสามแยก (อบต.) และวัฒนธรรมจังหวัดยโสธร 2)สร้างความสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มเป้าหมาย พบปะพูดคุยเพื่อสร้างความคุ้นเคย แจ้งวัตถุประสงค์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 3)กำหนดนัดหมายวันเวลาที่จะดำเนินการสัมภาษณ์ที่แน่นอน เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เตรียมตัวและเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องในการเก็บข้อมูล 4)ดำเนินการเก็บข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์กับกลุ่มเป้าหมาย ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักและบุคคลอื่นๆ โดยใช้วิธีการบันทึกเทป จดบันทึก และการสนทนากับกลุ่มเป้าหมาย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมทั้งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ข้อมูลจากการเก็บข้อมูลในเรื่องพญานาค หนังสือประวัติความเป็นมาที่เกี่ยวข้องพญานาค ถึงความเชื่อพญานาคในชุมชนบ้านด่านตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์ตีความ แล้วจัดหมวดหมู่ตามความมุ่งหมายของวัตถุประสงค์ การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย ดังนี้ 1)วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2)วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชากรกลุ่มเป้าหมาย 3)นำข้อมูลที่ได้มาทำการสรุปผลเป็นงานวิจัย

5. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการดังนี้ 1)เรียบเรียงข้อมูลที่ได้รับจากการวิเคราะห์ 2)จัดระเบียบข้อมูลและเขียนวิทยานิพนธ์ 3)ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ข้อมูลวิจัย 4)สรุปและนำเสนอผลการวิจัย

5. ผลการวิจัย

5.1 ผลการศึกษาความเชื่อในพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของ ชาตีกาเนต ที่อยู่ รูปร่าง อุปนิสัย ฤทธิ์เดช บทบาทหน้าที่และหลักคำสอนที่เกี่ยวกับพญานาค ซึ่งปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทและในวัฒนธรรมอีสาน และมีผลปรากฏออกมาเป็น ประเพณี พิธีกรรมในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของ พุทธศาสนิกชนชาวอีสาน วิธีการดำเนิน การวิจัย ใช้การวิจัยเอกสาร โดยศึกษาค้นคว้าจาก พระไตรปิฎกฝ่ายเถรวาท อรรถกถา และเอกสารงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง จากการวิจัยพบว่า พญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทมีการกล่าวถึง ชาตีกาเนต ที่อยู่ รูปร่าง อุปนิสัย ฤทธิ์เดช บทบาทหน้าที่ไว้ชัดเจน และพบว่ามี หลักธรรมสำคัญสอดแทรกอยู่เป็นจำนวนมาก ที่เป็นหนทางให้ผู้ได้ศึกษานำไปประพฤติปฏิบัติ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน

พญานาคในพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง ความประเสริฐ ไม่มีบาป เป็นผู้มั่งคั่งบริสุทธ์กว่าสัตว์อื่นทั้งหลาย พุทธศาสนาแยกพญานาคออกเป็น 1,024 ชนิด จัดลำดับชั้นของพญานาคได้ 4 ตระกูล ตระกูลวิรูปกษะ มีผิวกายสีทอง ตระกูลเอราปิกกะ มีผิวกายสีเขียว ตระกูลฉัพพาปัตตะ มีผิวกายสีรุ้ง ตระกูลกัณหาโคตรมะ มีผิวกายสีดำ ที่เป็นใหญ่กว่าพญานาคทั้งปวง คือ ตระกูลวิรูปกษะ ที่มีผิวกายเป็นสีทอง เป็นหนึ่งในสี่ของท้าวมหาราชที่ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ด้านทิศตะวันตก พญานาคแบ่งตามหน้าที่ออกเป็น 4 พวก ตามระดับของนาค คือ (1)นาคสวรรค์ มีหน้าที่เฝ้าวิมานของเทวดา (2)นาคกลางหาว มีหน้าที่ให้ลมให้ฝน (3)นาคโลกบาล มีหน้าที่รักษาแม่น้ำลำธาร (4)นาครักษาชุมทรัพย์ มีหน้าที่รักษาชุมทรัพย์ในดิน และป่าไม้ พญานาคแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ (1)กามรูปพญานาค พญานาคที่เสวยกามคุณ (2)อพามรูปพญานาค พญานาคที่ไม่เสวยกามคุณ เหตุที่ทำให้เกิดเป็นพญานาคนั้นล้วนเกิดจากอำนาจบุญ คือ ทำบุญเจือไปด้วยราคะ

พญานาคในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทกับวัฒนธรรมอีสานมี ความคล้ายคลึงกันว่าพญานาคมีชาตีกาเนต 4 เหมือนกับสัตว์ทั่วไป แต่พญานาคในวัฒนธรรมอีสานไม่มีหลักฐานปรากฏชัดว่ามีชาตีกาเนตมาอย่างไร พญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท มีจริงและจัดอยู่ในไตรจกณภูมิ เพราะพญานาคเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าโดยตรงตั้งแต่อดีตชาติและปัจจุบันชาติ ดังปรากฏในทศชาติสุดท้าย ก่อนที่พระองค์จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์เสวยพระชาติ เป็นกฐิตัตตนาคราชผู้บำเพ็ญศีลบริบูรณ์ และในพุทธประวัติหลายๆ ตอน พญานาคได้เข้ามา เกี่ยวข้องกับพระองค์ จนปรากฏ

ออกมาเป็นพุทธบัญญัติในพิธีการขอบวชของกุลบุตรใน พุทธศาสนา ปรากฏออกมาเป็นงานพุทธศิลป์ที่เป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก อันเป็นผลมาจาก การปกป้องคุ้มครองให้ความปลอดภัยแก่พระพุทธรูป ในส่วนของวัฒนธรรมอีสาน พบว่าชาวอีสานมีความเชื่อเช่นเดียวกันว่าพญานาคมีอยู่จริง แต่อยู่ในฐานะแห่งความศักดิ์สิทธิ์ มีพลังเหนือธรรมชาติ สามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ ให้ได้สมความปรารถนา จึงเป็นที่เคารพบูชาและได้รับการยกขึ้นเป็นเจ้าแห่งพิธีกรรม บุญบั้งไฟ ไหลเรือไฟ บุญฮอดสงกรานต์ พิธีบูชาพญาสัตตนาคา และพิธีปลุกบ้านสร้างเรือน อันส่งผลให้เกิดจริยธรรมขั้นพื้นฐานในการสร้างความสามัคคีและสร้างความเป็นปึกแผ่น ให้กับชุมชนเป็นอย่างดี กล่าวได้ว่า พญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทจัดเป็นสัตว์เดรัจฉาน มีฐานะต่ำกว่ามนุษย์และมีบทบาทสำคัญบางส่วนในการเสริมสร้างบารมีให้กับพระพุทธรูป และพุทธศาสนา และความเชื่อนี้ยังมีผลให้มีหลักธรรมที่เกี่ยวข้องนำไปประพฤติปฏิบัติได้ ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท สังสารวัฏ อกุศลมูล บุญกิริยาวัตถุ อริยทรัพย์ ได้สืบทอดต่อไป

5.2 ผลการศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคของชาวบ้านด่าน ตำบลสามแยก อำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร พบว่า พญานาคในพระพุทธศาสนา ได้เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทความเชื่อตามประเพณีทางสังคม วัฒนธรรม รูปร่างของพญานาคคล้ายคลึงกับลักษณะของลำน้ำ และสะท้อนความสำคัญของน้ำด้วย พญานาคเป็นสัญลักษณ์ทางกายภาพเหมือนนุธรรมดาแต่ที่แตกต่างจากงูทั่วไปคือมีเครื่องหมายสวัสดิการที่หัว จากความเชื่อข้างต้น ไม่ว่าจะพูดถึงความเชื่อเรื่องพญานาคในแง่มุมใดเชื่อว่าเป็นกึ่งเทพและสัตว์มีอิทธิฤทธิ์ปรากฏให้เห็นด้วยการทำรอยเลื้อยให้มองเห็น ทำเป็นดวงไฟพุ่งขึ้นจากแม่น้ำโขงที่เรียกว่าบั้งไฟพญานาค ปรากฏเป็นงูใหญ่ว่ายอยู่ในแม่น้ำโขง ทำบ่อศักดิ์สิทธิ์ ใช้รักษาโรคที่ดงคำชะ

ชาวบ้านด่านและประชาชนที่อาศัยในแถบลุ่มน้ำโขงเคารพบูชาพญาแถนว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขอพรให้ป้องกันภัย ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ และขอโชคลาภ จากความเชื่อดังกล่าว ทำให้สังคมไทยแถบลุ่มแม่น้ำโขง เกิดแนวคิดใหม่ในพิธีกรรม ศิลปกรรมประเพณี เช่น การปล่อยเรือไฟบูชาแม่น้ำ และเจ้าแห่งน้ำพญานาคได้กลายเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ชนิดหนึ่งมีฐานะสูงกว่ามนุษย์ สามารถดลบันดาลสิ่งต่างๆ ความคิดอันหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม แห่ง “นาคพิธี” พญานาคได้ปรากฏตามประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ที่ทำให้เกิดความเชื่อเรื่องพญานาคมีพลานุภาพและคงความศักดิ์สิทธิ์ได้เป็นเหมือนเทพเจ้าและถูกยกขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ในการ ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ความชัดเจนของเนื้อหาในนาคพิธีเหล่านั้นทำให้เราได้เข้าใจสายสัมพันธ์ในวิถีชีวิตของชาวอีสานกับธรรมชาติที่มีความผูกพันกันอย่างเหนียวแน่น รวมถึงรับรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของบรรพชน สังคมและวัฒนธรรมตั้งแต่สมัยอดีตที่มีการผสมผสานความเชื่อระหว่าง พุทธ-พราหมณ์-ผี อันเป็นมโนทัศน์ของชาวอีสานที่มีความกลมกลืนที่สามารถดำรงอยู่บนโลกจนถึงปัจจุบันได้อย่างลงตัวและจะยังคงส่งไปยังรุ่นลูกหลานสืบไป เพื่อจะนำไปสู่การสร้างคุณธรรมจริยธรรมขั้นพื้นฐานให้กับชุมชน และประเพณีพิธีกรรมเหล่านั้นได้เป็นกลวิธีการนำพุทธศาสนิกชนให้เข้าสู่หนทางแห่ง การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาไปสู่การท่องเที่ยวกวบรวมกันไป พญานาคก็ยังคงเป็นสิ่งที่คนไทยเคารพเชื่อถือเป็นเครื่องร้อยรัดคนไทยเข้ากับความเชื่อที่เกิดขึ้นมาโดยตลอด ส่งผลให้เกิดความสามัคคีเชิงแนวคิดนำไปสู่การปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกัน และเคารพบูชาพญานาคว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขอพรให้ป้องกันภัย ให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ และขอโชคลาภ จากความเชื่อดังกล่าว ทำให้สังคมไทยแถบลุ่มน้ำโขง เกิดแนวคิด

ใหม่ในพิธีกรรม ศิลปกรรมประเพณี เช่น การปล่อยเรือไฟบูชาแม่น้ำและเจ้าแห่งน้ำคือพญานาค พัฒนาไปสู่การท่องเที่ยวควบคู่กันไป

5.3 ผลการวิเคราะห์ความเชื่อในพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของชาวบ้านตำบลสามแยก อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ พบว่าชาวบ้านตำบลเป็นชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนา จึงมีความเชื่อเรื่องพญานาคมีตัวตนจริงจากพุทธประวัติที่ปรากฏว่ามีพญานาคเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่หลายๆ แห่งเป็นทุนเดิม ทั้งจากตำนานเรื่องพญานาคหลายเรื่องของชนอีสาน และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เชื่อว่าเกิดจากพญานาค เช่นมี รอยประหลาดบนหน้ารถของชาวบ้านที่จอดหน้าวัดสุ่มังคลารามบ้านรอยเหมือนสัตว์เลื้อยคลานเป็นขนาดใหญ่ขึ้นทั่วหลังคาหน้ารถกระบะ และบางรอยก็เกิดขึ้นริมฝั่งแม่น้ำหนองถ่มที่วัดสุ่มังคลารามบ้าน บ้านด่านเกิดรอยแยกตัวของผิวถนนขึ้น ได้มีผู้ถ่ายภาพรอยถนนแยกไว้ เมื่อนำมาเปิดดูพบภาพประหลาดคล้ายเกล็ดหลังพญานาคปรากฏอยู่ จึงได้นำภาพแจกจ่ายให้คนดู เป็นต้น จึงทำให้ชาวบ้านตำบลเชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริง

ชาวบ้านตำบลสามแยก อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ เชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์กึ่งเทพ จึงมีอิทธิฤทธิ์มากมายหลายอย่าง เช่นบันดาลสิ่งต่างๆ ได้ แปลงร่างเป็นสิ่งต่างๆ ได้ เป็นต้นว่าแปลงร่างเป็นมนุษย์ได้ และสามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ได้อีกมากมาย ดังเช่น เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นที่บ้านด่านเมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2554 คือบ้านด่านเกิดรอยแยกตัวของผิวถนนขึ้น ได้มีผู้ถ่ายภาพรอยถนนแยกไว้ เมื่อนำมาเปิดดูพบภาพประหลาดคล้ายหลังพญานาค ชาวบ้านตำบลเชื่อนั่นเป็นการแสดงฤทธิ์ของพญานาค และปรากฏการณ์รอยประหลาดที่เกิดขึ้นริมฝั่งโขงและอีกรอยบนหน้ารถของชาวบ้านที่จอดหน้าวัดสุ่มังคลารามบ้านด่าน รอยเหมือนสัตว์เลื้อยคลาน เป็นขนาดใหญ่ขึ้นทั่วหลังคาหน้ารถกระบะ และเป็นคลื่นน้ำเป็นรูปคล้ายพญานาคก็เกิดขึ้นริมฝั่งแม่น้ำหนองถ่มที่วัดสุ่มังคลารามบ้านด่านจากเหตุการณ์ทั้ง 2 ครั้งนี้ ทำให้ชาวชุมชนบ้านด่านเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์พญานาคยิ่งขึ้น

ชาวบ้านตำบลมีความเชื่อในเรื่องผลของการบูชาพญานาคเช่นเดียวกับชาวอีสานทั่วไปไม่ว่าจะเป็นในด้านของเทพแห่งฝนหรือจะเป็นเทพแห่งโชคลาภ จะเห็นจากประเพณีบุญบั้งไฟ และการนิยมนำโชคลาภจากพญานาคที่ปรากฏในสังคมวัฒนธรรมอีสาน ถูกผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพุทธศาสนาในเรื่องสวรรค์และนรก นอกจากนี้ยังพบว่า ระบบสัญลักษณ์ของพิธีกรรมมีความหมายที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่ออำนาจเหนือธรรมชาติความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อพญานาคในฐานะสัตว์กึ่งเทพที่มีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลสิ่งต่างๆ ให้กับผู้ที่เคารพบูชาต่อพญานาค เช่น การบูชาเพื่อขอฝนเพื่อให้มีน้ำในการทำเกษตร การบูชาเพื่อขอโชคลาภ ขอทรัพย์สินเงินทอง ตามสมณนิยมของคนปัจจุบันนี้

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการทำวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของชาวบ้านตำบลสามแยก อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจจึงขอนำเอาประเด็นที่น่าสนใจเหล่านั้นมาเพื่อการอภิปรายผล ดังนี้

ความเชื่อในพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท ของชาวบ้านตำบลสามแยก อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ผลการวิเคราะห์ พบว่า บ้านด่าน ตำบลสามแยก อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนาประชาชนในชุมชนจึงมีความเชื่อเรื่องพญานาคมี

ตัวตนจริงจากพุทธประวัติที่ปรากฏว่ามีพญานาคเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่หลายๆแห่งเป็นทุนเดิม ทั้งจากตำนานเรื่องพญานาคหลายเรื่องของคนอีสาน และปรากฏการณ์ต่างๆที่เชื่อว่าเกิดจากพญานาค เช่นมีรอยประหลาดบนหน้ารถของชาวบ้านที่จอดหน้าวัดสุ่มังคลารามบ้านด่าน รอยเหมือนสัตว์เลื้อยคลานเป็นขนาดใหญ่ขึ้นทั่วหลังคาหน้ารถกระบะ และบางรอยก็เกิดขึ้นริมฝั่งแม่น้ำหนองถ่มที่วัดสุ่มังคลารามบ้านด่านเกิดรอยแยกตัวของผิวนนขึ้น ได้มีผู้ถ่ายภาพรอยถนนแยกไว้ เมื่อนำมาเปิดดูพบภาพประหลาด คล้ายเกล็ดหลังของพญานาคปรากฏอยู่ จึงได้นำภาพแจกจ่ายให้คนดู เป็นต้น สอดคล้องกับ กิตติพัฒน์ เพชรทอง (2545) กล่าวว่า พญานาคในส่วนที่เป็นวัฒนธรรมของอีสานเชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริง แต่อยู่ในฐานะแห่งความศักดิ์สิทธิ์ มีพลังเหนือธรรมชาติ สามารถลดบันดาลสิ่งต่างๆ ให้ได้สมความปรารถนา พญานาคเป็นที่เคารพบูชา และได้รับการยกขึ้นเป็นเจ้าแห่งพิธีกรรม เช่น บุญบั้งไฟไหลเรือไฟ บุญฮุดสร่ง พิธีบูชาพญาสัตตนาครา และพิธีกรรมเหล่านั้น ใช้เป็นกลวิธีการนำพุทธศาสนิกชน ให้เข้าสู่ทางแห่งการปฏิบัติธรรมในมาฆะบูชาจึงทำให้ชาวบ้านด่านเชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริง

ชาวบ้านด่าน ตำบลสามแยก อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดยโสธร เชื่อว่าพญานาคเป็นสัตว์กึ่งเทพ จึงมีอิทธิฤทธิ์มากมายหลายอย่าง เช่นบันดาลสิ่งต่างๆได้ แปลงร่างเป็นสิ่งต่างๆได้ เป็นต้นว่าแปลงร่างเป็นมนุษย์ได้ และสามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ได้อีกมากมาย สอดคล้องกับ พระสมพร อนาลโย (จิตรกล่ำ) (2550) ได้ศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนคำชะโนด พบว่า ความเชื่อของคนในชุมชนมีความเชื่อว่าพญานาคได้ใช้อิทธิฤทธิ์เนรมิตป่าคำชะโนดขึ้นเป็นที่อยู่อาศัย ใต้ป่าคำชะโนดนั้นเป็นเมืองบาดาลของพญานาคและพวกบังบดเชื่อว่าพญานาคเนรมิตบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ใช้รักษาโรคต่างๆได้ ดังเช่น เหตุการณ์ที่เกิดที่บ้านด่าน เมื่อวันที่ 20 มีนาคม 2554 คือบ้านด่านเกิดรอยแยกตัวของผิวนนขึ้น ได้มีผู้ถ่ายภาพรอยถนนแยกไว้ เมื่อนำมาเปิดดูพบภาพประหลาดคล้ายหลังพญานาค ชาวบ้านด่านเชื่อนั่นเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ของพญานาค และปรากฏการณ์รอยประหลาดที่เกิดขึ้นริมฝั่งโขงและอีกรอยบนหน้ารถของชาวบ้านที่จอดหน้าวัดสุ่มังคลารามบ้านด่าน รอยเหมือนสัตว์เลื้อยคลาน เป็นขนาดใหญ่ขึ้นทั่วหลังคาหน้ารถกระบะ และเป็นคลื่นน้ำเป็นรูปคล้ายพญานาคก็เกิดขึ้นริมฝั่งแม่น้ำหนองถ่มที่วัดสุ่มังคลารามบ้านด่าน จากเหตุการณ์ทั้ง 2 ครั้งนี้ ทำให้ชาวชุมชนบ้านด่านเชื่อในเรื่องอิทธิฤทธิ์พญานาคยิ่งขึ้น

ชาวบ้านด่านมีความเชื่อและเรื่องราวที่ถ่ายทอดผ่านกาลเวลาจากรุ่นสู่รุ่น สภาพแวดล้อมและวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของเนื้อเรื่องหรือรายละเอียดที่สอดแทรกภายในเรื่องราวนั้น นอกจากนี้ เรื่องเล่าพื้นบ้านเป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดด้วยประเพณีการบอกเล่า จากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกคนหนึ่งและเป็นวัฒนธรรมของชุมชนหรือท้องถิ่นไม่ใช่ของปัจเจกบุคคลสอดคล้องกับ ศิริพร ณ ถลาง (2558) ด้วยเหตุผลจากการเดินทางผ่านกาลเวลาของเรื่องเล่า ประกอบกับการเดินทางผ่านพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างหลากหลาย หรือเรื่องราวที่ถ่ายทอดต่อกันมา เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งในเรื่องของวัตถุประสงค์ของการเล่าเรื่องเพื่อตอบสนองการนำไปใช้ของชุมชนในเรื่องของการบูชาพญานาคเช่นเดียวกันกับชาวอีสานทั่วไปไม่ว่าจะเป็นในด้านของเทพแห่งฝนหรือจะเป็นเทพแห่งโชคลาภ จะเห็นจากประเพณีบุญบั้งไฟ และการนิยมนิมนต์ขอโชคลาภจากพญานาคที่ปรากฏในสังคมไทยปัจจุบัน

ความเชื่อที่มีต่อพญานาคในฐานะต่างๆ ชาวบ้านด่าน ตำบลสามแยก อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ เป็นความเชื่อที่มีต่อพญานาคในฐานะสัตว์กึ่งเทพ ที่มีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลสิ่งต่างๆ ให้กับผู้ที่เคารพบูชาต่อพญานาค เช่น การบูชาเพื่อของฝนเพื่อให้มีน้ำในการทำเกษตร การบูชาเพื่อขอโชคลาภ ขอทรัพย์สินเงินทอง ตามสมัยนิยมของคนปัจจุบันนี้

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 ควรศึกษาความเชื่อพญานาคในหลากหลายมิติและศึกษาเปรียบเทียบกับ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นเพื่อให้เกิดความเข้าใจในทุกมิติของความเชื่อในเรื่องราวของพญานาคผู้ก่อกลายเป็นอัตลักษณ์และสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับวิถีชีวิตของชาวอีสาน เป็นความเชื่อมายาวนาน และเป็นประโยชน์ในการศึกษาแก่ผู้สนใจ

7.1.2 ควรมีการวิเคราะห์รวบรวมข้อมูล ประวัติความเป็นมา ความสำคัญของความเชื่อ พิธีกรรมขั้นตอน ลำดับพิธีการ การจัดงานพิธีต่างๆ โดยมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นหลักฐาน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาก่อนชนคนรุ่นหลังผู้ที่สนใจจะศึกษา

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษานเฉพาะกรณี คือ “การศึกษาวเคราะห์ความเชื่อเรื่องพญานาคตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของชาวบ้านด่าน ตำบลสามแยก อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์” นอกจากนี้ผลการศึกษายังพบว่า ความเชื่อในเรื่องราวของพญานาคผู้ก่อกลายเป็นอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชาวอีสาน มีความเชื่อเรื่องพญานาคในพุทธศาสนาที่เชื่อว่าพญานาคมีอยู่จริง และพญานาคเป็นผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา สำหรับศาสนาพราหมณ์ได้มีความเชื่อเรื่องพญานาคว่าพญานาคเป็นบุตรของพระนารายณ์ แม้ว่าพุทธและพราหมณ์จะมีตำนานความเชื่อที่มีความเป็นมาแตกต่างกัน แต่พบว่าในลักษณะการบูชาหรือพิธีบวงสรวงพญานาคของพุทธและพราหมณ์ มีการเชื่อมโยงความเชื่อคล้ายคลึงกัน มีพิธีกรรมทั้งพุทธและพราหมณ์ปะปนกันอยู่ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องพญานาคได้อย่างลึกซึ้งและกว้างขวาง อย่างไรก็ตามยังมีประเด็นอื่นที่น่าสนใจและควรจะนำมาศึกษาเพื่อต่อยอดความรู้เกี่ยวกับพญานาคและสัตว์ทิพย์ๆ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

7.2.1 การศึกษาเพื่อให้เกิดความเข้าใจในความเชื่อเรื่องพญานาค เป็นความเชื่อที่มีพัฒนาการของความเชื่อมาอย่างยาวนาน และมีหลากหลายมิติ ผู้ศึกษาจึงควรศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคในหลากหลายมิติและศึกษาเปรียบเทียบกับ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจในทุกมิติของความเชื่อและสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้ดียิ่งขึ้นความเชื่อเรื่องพญานาคนั้นไม่มีผลร้ายต่อการดำรงชีวิตในด้านลบ แต่ความเชื่อนั้นยังส่งผลให้เกิดความศรัทธา ความเจริญรุ่งเรืองในพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

7.2.1 ควรศึกษาคุณค่าของความเชื่อเรื่องพญานาคในพิธีกรรมการบูชาที่มีผลต่อด้านต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ บทบาทและหน้าที่ที่มีต่อการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้นๆ เช่น การควบคุมทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เป็นต้น

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

7.3.1 ควรศึกษาเรื่องพญานาคที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท

7.3.2 ควรศึกษาคุณค่าของความเชื่อเรื่องพญานาคในพิธีกรรมการบูชาที่มีผลต่อสังคมไทย

7.3.3 ควรศึกษาความเชื่อเรื่องพญานาคในบริบททางวัฒนธรรมสองฝั่งโขงได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำโขง

7.3.4 ควรศึกษาพญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนากับพญานาคในความเชื่อของคนในท้องถิ่น

8. เอกสารอ้างอิง

- กิตติพัฒน์ เพชรทอง. (2545). **พุทธศาสนากับพญานาคศึกษาวิเคราะห์พญานาคในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทกับในวัฒนธรรมอีสาน**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล.
- จิตรกร เอมพันธุ์. (2545). **พญานาค เจ้าแห่งแม่น้ำโขง : พิธีกรรมกับระบบความเชื่อพื้นบ้านแห่งวัฒนธรรมอีสาน**. วิทยานิพนธ์ปริญญาามานุษยวิทยามหาบัณฑิต สาขาามานุษยวิทยา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระมหาบุญไทย ปุณฺณมโน. (2549). **พญานาคกับพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก**. สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2564. จาก <http://www.dhammadjak.net/board/viewtopic.php?t=18418>
- พระสมพร อนาลโย (2550). **ความเชื่อเรื่องพญานาคในชุมชนคำชะโนด**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พีรพล พิสนพงศ์. (2550). **ความเชื่อเรื่องนาคมีมาก่อนพุทธกาล**. กรุงเทพมหานคร : แสงศิลป์การพิมพ์.
- ยมโดย เพ็งพงศา. (2521). **ครุฑและนาคในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. คณะอักษรศาสตร์ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิชญ์ ยะโสภณ. (2559). **ประวัติพญานาค**. สืบค้นเมื่อ 25 มีนาคม 2564. จาก http://www.aawwwtttmyyy.blogspot.com/2017/03/blog-post_94.html
- วีเชียร นามการ. (2554). **การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2548). **ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**. กรุงเทพมหานคร : โครงการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

9. คำขอบคุณ

การวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยการได้รับความร่วมมือจากหลายท่านและหลายฝ่ายขอกราบขอบคุณ พระราชปริยัติวิมล, ดร. ประธานหลักสูตร พระมหาสกล สุภรเมธี, ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก พระใบฎีกา นรินทร์ สีสเตโช, ดร. อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม และพระมหาใจสิงห์ สิริธมโม, ดร., ดร.สงวน หล้าโพทนัน ที่ได้ให้คำแนะนำเป็นอย่างดี รวมทั้งได้ติดตามและเร่งรัดการทำวิทยานิพนธ์อย่างใกล้ชิด ตลอดถึงการให้คำแนะนำเพื่อให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ขอขอบคุณคณาจารย์และ

เจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ดทุกท่านที่ให้ความสะดวกในการประสานงาน ขอกราบขอบคุณ พระสงฆ์ในตำบลสามแยก ขอเจริญพรผู้นำหมู่บ้านด้านชาวบ้าน และผู้มีส่วนทุกท่าน ที่ได้ให้ความร่วมมือและส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาด้วยดีเสมอมา รวมทั้งให้ข้อมูลการทำวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างดี ตลอดถึงอุปาสกและอุปาสิกาที่ให้การสนับสนุนทุกท่าน และขอบคุณท่านที่มีอุปการคุณทุกท่านที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้ทั้งหมดในขณะนี้

คุณความดีที่เกิดจากงานวิจัยนี้ ขอเผื่อแผ่ให้พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ครูอาจารย์และผู้มีพระคุณของข้าพเจ้าทุกท่าน และสรรพสัตว์ทั้งหลาย ตลอดถึงทุกท่านที่เอ่ยนามมาแล้วดังกล่าวข้างต้น ขอให้ทุกท่านมีความสุขสมความปรารถนาทุกประการ และขอให้เจริญในธรรมทางพระพุทธศาสนาทุกท่านยิ่งๆ ขึ้นไป ด้วยเทอญ